

МІФОЛОГІЧНІСТЬ ГУЦУЛЬСЬКОГО ФЕМІНІКОНУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23.
УДК 81'282.2:81'373 ББК 81.2Уж

Брус М. П. Міфологічність гуцульського фемінікону; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 37; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена гуцульським фемінітивам, що виражають міфологічне значення. У ній зосереджено й проаналізовано всі міфологічні назви осіб жіночої статі (фемінітиви із власне міфологічною семантикою і фемінітиви, що набули її в гуцульському діалекті). Розглянуто історію виникнення і формування міфологічних найменувань жінок, їх сучасний стан (тематичні підгрупи, семантичні відношення між ними, словотвірні й стилістичні особливості). Звернуто увагу на функціонуванні їх в сучасному гуцульському говорі і в українській літературній мові. Відзначено, що міфологічні назви жінок є основними репрезентантами гуцульського фемінікону у лексиці сучасної української мови і належать до рідковживаної, розмовно-поетичної лексики.

Ключові слова: фемінітиви-гуцулізми, міфологічні назви жінок.

Summary. The article deals with Hutsul femininives which have a mythological meaning. It contains and analyzes all mythological women's names (femininives with mythological semantics proper, and those which acquired it in the Hutsul dialect). The history of emerging and forming mythological women's names, their present-day condition (thematic subgroups, semantic relations between them, word-building and stylistic peculiarities). Their functioning in the modern Hutsul vernacular and in Ukrainian literary language has been paid attention to. It has been pointed out that mythological names of women are the main representatives of the Hutsul femininicon in the vocabulary of modern Ukrainian and they belong to rarely used colloquial-poetic vocabulary.

Key words: femininives-Hutsulisms, mythological women's names.

Для встановлення типологічних особливостей українського фемінікону необхідним є дослідження аспекти з значенням особи жіночої статі сучасної української літературної мови та інших форм загальнонародної мови, а особливо діалектної, бо народні перлини – слова і фраземи – мають величезну вагу для збагачення сучасної української літературної мови, їх потрібно невідкладно збирати й укладати в діалектологічних регіональних і загальноукраїнських словниках [19: 103]. Діалекти усіх наріч української мови накладають свій відбиток на фемінітивній системі, адже кожний із них характеризується своєрідними, неповторними рисами і вносить до неї власні специфічні ознаки загальних назв жінок. А з-поміж сучасних діалектів української мови яскраво виділяється своїм фемінітивним багатством і розмаїттям гуцульський діалект.

Мовний колорит Гуцульщини знайшов відображення сьогодні в багатьох загальних та спеціальних діалектологічних дослідженнях [див. 7, 8, 9, 10, 14, 15, 18, 33]. З метою долучитися до вивчення фемінітивів української мови на загальнонаціональному рівні актуальності набуло дослідження й фемінітивів гуцульського діалекту [див. 2], доповнюючи відомі на сьогодні праці про українське фемінітворення [див. 3, 20, 25, 27, 35]. Однак специфіка гуцульського фемінікону, її вплив на формування сучасної фемінітивної системи української мови сьогодні ще не розкриті достатньою мірою. Тому слід звернути увагу на суттєві відмінності гуцульського фемінікону від інших діалектів і від сучасної української літературної мови й дати їм трактування.

Однією із характерних ознак гуцульського фемінікону є міфологічність, що розвинулася з глибоких дохристиянських часів і міцно вкорінилася в свідомості етнічної групи українців під значним

впливом різних позамовних факторів. Проживання в гірській, лісистій місцевості, одвічне співжиття з навколишньою природою, близьке контактування з рослинним і тваринним світом лісів, налагодження побуту в гористій місцевості, вироблення власних видів діяльності породили цілу систему гуцульських вірувань, звичаїв, традицій, що знайшли відображення і в гуцульському лексиконі, представленому сьогодні в багатьох наукових і художніх творах. Практично кожне його слово відображає життя гуцульського краю, несе відбиток минулого, зберігає дух наших предків, а основними репрезентантами таємничості, неповторності гуцульського діалекту стала міфологічна лексика, що охопила й міфологічні назви жінок. Міфологічні уявлення гуцулів збереглися дотепер у віруваннях, що становлять «комплекс, витворений протягом багатьох віків із специфічним характером еволюції, при якому старе не зникає, не витісняється новим, а становить основу, на яку нашаровуються елементи нового – від язичества до релігійних уявлень пізнішого (християнського) періоду... характерна риса досліджуваної мікросистеми – відносна закритість. Якщо у мовознавстві загальноприйнятим є положення про динамічність, змінюваність семантичної структури слова..., то у віруваннях кожна лексема або мовна формула позбавлена «динамічних» характеристик» [6: 110-111]. З діалектологічних словників сьогодні відомо близько 400 іменників зі значенням особи жіночої статі, поширених в гуцульському діалекті, у межах яких міфологічні назви жінок становлять близько 80 номінацій. Міфологічними слід вважати специфічні гуцульські фемінітиви з міфологічним значенням і загальнонародноживані фемінітиви, що набули спеціального міфологічного значення в гуцульському діалекті. Міфологічні найменування жінок відзначаються різними етимологічними, семантичними, словотвірними,

стилістичними особливостями.

З історії української лінгвістики відомі спроби пояснити етимологію деяких назв жінок гуцульської міфології, але вони поодинокі [12: 46; 37: 118]. Тоді як етимологічний аналіз передбачає системне розкриття походження фемінітивів, історії їх формування. Так, за походженням міфологічні назви жінок поділяються на власне українські (*баїля, вовкунка, лісниця, мамуна, нявка, примівниця, русалка* тощо) й іншомовні (*босорка, мольфарка, папирулька, флякорниця, чинаторка* тощо), що стали надбанням гуцульського діалекту в різні історичні періоди. На українському ґрунті міфологічні фемінітиви відомі з ранніх писемних часів. Так, у давньоукраїнський період зафіксовано фемінітиви *баяльниця* «ворожка» [32: I, 46], *вольхва* «ворожка» [28: V, 207], *чародеиниця* «чародійка» [28: III, 367] та інші. Однак віднесення зазначених фемінітивів до того чи іншого діалекту є умовним, бо писемні пам'ятки киеворуської доби не виявляли виразної діалектної диференціації, їх дані досі не дають підстави говорити про виділення наріччя на території сучасної України за киеворуської доби [21: 9-11]. Разом з тим, учені стверджували, що в давньоруський період уже виділялися південна й північна говіркові групи на території України, та допускали, що всі три українські наріччя вирізнялися вже на початку виділення української мови зі східнослов'янської єдності [21: 12-17]. У староукраїнський період зафіксовано так само поодинокі міфологічні назви жінок, які можна віднести до діалектизмів, напр.: *баба* «ворожка» [17: 44], *баїля* «знахарка» [17: 50], *відьма* «відьма» [31: 6, 127], *ворожка* «ворожка» [17: 310]. Тоді пам'ятки актової мови відображали діалектні відмінності галицьких і волинських говірок, твори староукраїнської мови охоплювали особливості західноукраїнських говорів, але чіткого розмежування діалектів української мови у пам'ятках не простежувалося [21: 20]. Значно більша кількість міфологічних назв жінок властива була новій українській літературній мові, напр.: *баба* «ворожка» [29: I, 12], *бабка* «ворожка» [29: I, 14], *відьма* «відьма» [29: I, 235], *віщуха* «віщунка» [29: I, 243], *ворожбитка* «ворожка» [29: I, 255], *знахарка* «знахарка» [29: II, 171], *літавиця* «літавиця» [29: II, 371], *мавка* «мавка» [29: II, 395], *нявка* «мавка» [29: II, 573], *опириця* «ворожка» [29: III, 56], *русалка* «русалка» [29: IV, 88], *чередільниця* «відьма» [29: IV, 455], *шептунка* «ворожка» [29: IV, 492]. На той час у писемних пам'ятках, насамперед ділових документах, простежувалося розмежування живомовних елементів усіх нарічч української мови (південно-східного, південно-західного й північного) [21: 20-26]. Чимало вказаних фемінітивів відобразилося і в сучасній українській літературній мові, напр.: *баба* «відьма» [16: 46-47], *відьмарка* «ворожка» [16: 347], *бісиця, лісовиця, нявка, перелесниця, лоскотарка, повітруля, літавиця, вітряниця, вітерниця, нічниця* [26: 30], *віщунка* «віщунка» [30: I, 693], *потопельниця* «потопельниця» [30: VII, 417], *русалонька* «русалка» [30: VIII, 911], *чародійниця* «чарівниця» [30: XI, 273], *шептунка* «шептунка»

ха» [30: XI, 442]. Однак більшість гуцульських міфологічних назв жінок має сьогодні вузько локальне побутове призначення. Це зумовлено тим, що словесне вираження вірувань тісно пов'язане з розмовним стилем, тому й визначається типовими для даного стилю лексичними особливостями [6: 111-112]. Таким чином, міфологічні фемінітиви, відомі з минулого української мови, виникали переважно в живомовному середовищі і через розмовний відтінок збереглися на окремій території (*баїля, примівка, чередінниця*), а з проникненням в інші стилі української мови набули загальноживаного характеру (*ворожка, мавка, русалка*).

Загальна тенденція творення фемінітивів на базі маскулінативів, наявність для багатьох діалектизмів співвідносних іменників зі значенням особи чоловічої статі дають можливість розглядати міфологічні назви жінок як відмаскулінні утворення. Проте чимало фемінітивів немає паралельних іменників чоловічого роду, що зумовлює мотивування їх іншими лексико-граматичними основами. Відмаскулінні і невідмаскулінні утворення сягають своїм корінням давніх первинних основ. Так, питомі міфологічні фемінітиви, мотивовані назвами чоловіків і жінок, *бабуся* (*баба*), *баїльниця* (*баїльник*), *бісиця* (*біс*), *брехачка* (*брехач*), *віщунка* (*віщун*), *вовкунці, вовкунка* (*вовкун*), *воскарка* (*воскар*), *воскарочка* (*воскарка*), *гадерка* (*гадер*), *знахарка* (*знахар*), *лиходійниця* (*лиходійник*), *лісниця* (*лісник*), *лісовиця* (*лісовик*), *осинавчиха* (*осинавець*) пов'язані з етимологічними основами *баба* «ворожка», *баяти* «розповідати, замовляти», *біс* «чорт», *брехати* «говорити неправду», *відати* «знати», *віщий* «мудрий», *вовк* «вовк», *віск* «віск», *гад* «гадюка», *знати, лихо діяти, ліс, осика* [див. 13: I, 102, 157, 201, 253, 391, 408, 411, 404, 449; II, 270, 94; III, 265-266; IV, 219-220]; мотивовані іншими основами *відьма, вітерниця, ворожка, гнилозубиця, літавиця, мавка, нявка, нічниця* пов'язані з давніми словами *відати, вітер, ворожити, гнилі зуби, літати, мавкати* «нявкати», *навь* «мрець», *ніч* [див. 13: I, 391, 406, 427, 537; II, 281; III, 226-227, 349-350; IV, 12-13, 104]. Іншомовні фемінітиви так само зберігають зв'язок з колишніми основами. Так, пол. *байбірниця* (*байбірник*) пов'язане з пол. *балбір* «лікар» та прасл. *бай* «замовляння», *богиня* – з *бог* «знахар, ворожбит», угор. *босорка* (*босор*) – з основою *бас-* «давяти, мучити», пол. *мамуна* (*мамун*) – з основою *мамун* «злий дух», італ. *мольфарка* (*мольфар*) – з основою *мальфаре* «чинити зло», пол. *опириця* (*опир*) – з основою *упир* «мрець», італ. *русалка* – з основою *росалія* «поминальний обряд» [див. 36: 37, 107, 48, 124, 130, 142-147, 165].

Аналіз лексико-семантичних особливостей міфологічних назв жінок охоплює специфічні гуцульські і загальновідомі фемінітиви, що поширені в гуцульському діалекті. Адже «систему територіального діалекту (говірки) становлять всі його невід'ємні складники на всіх рівнях мовної системи як власне діалектні, так і спільномовні» [19: 101]. З урахуванням класифікації гуцульських мі-

фонімів загалом наявні в гуцульському діалекті міфологічні назви жінок можна поділити на такі групи: *демономіфоніми*, *некроміфоніми* та *міфоантропоніми* [див. 37: 118-119]. *Демоніфоніми* – це назви істот жіночої статі надприродного походження, напр.: *бісиця* «жінка чорта, чортиця; міфічна лісова жінка» [23: 308], *осинавчиха* «жінка чорта, яка підмінювала своїх дітей на людських» [36: 148], *чортиця* «жінка чорта» [22: 222]. *Некроміфоніми* – це назви істот жіночої статі, що знаходяться між світом демонів та світом людей, напр.: *вітерниця* «вітрова відьма, яка прилітає вночі і ссе груди чоловіків» [36: 53], *вовкунка* «жінка, яка на певний час може ставати вовком» [24: 43], *лісниця* «міфічна істота у вигляді прекрасної лісової дівчини, яка змінює свою зовнішність і являється чоловікам» [4: 26], *літавиця* «казкова жінка, яка зваблює чоловіків» [36: 54], *мавка* «лісова дівчина, гірська русалка» [26: 30], *нічниці* «міфічна істота, яка забирає сон і викликає безсоння» [36: 135-136], *перелесниця* «казкова істота, яка літає до чоловіків у вигляді вогненної змії і спокушає їх» [26: 30], *русалка* «казкова істота в образі гарної дівчини з довгими розпущеними косами і риб'ячим хвостом» [4: 24]. А *міфоантропоніми* – це назви осіб жіночої статі, наділених надприродними здібностями, напр.: *байльниця* «знахарка; жінка, яка лікує замовляннями» [7: 20], *босорка* «відьма, чаклунка» [7: 28], *відьмачка* «відьма, чаклунка» [23: 105], *віжлунка* «жінка, яка передбачає майбутнє» [36: 63-64], *гадерка* «жінка, яка замовляє від укусу гадюк або має владу над ними» [7: 43], *мольфарка* «жінка, яка насилає або відводить град; чарівниця, градівниця» [7: 125], *примівниця* «жінка, яка лікує традиційними немедичними засобами» [4: 48], *чинтарка* «жінка, яка може завдавати людям шкоди, викликати незгоду в сім'ї» [36: 182], *чередінниця* «жінка, яка за допомогою магичних дій може завдавати іншим людям шкоди» [4: 57], *шетуха* «жінка, яка лікує традиційними немедичними засобами» [36: 191]. Основну частину вказаних груп становлять слова з прямим лексичним значенням. Та, крім них, до виділених груп входять і фемінітиви, що набули спеціального міфологічного значення в гуцульському діалекті. Це переважно *некроміфоніми*, напр.: *бідолашина* «нявка» [4: 39], *білотка* «літавиця» [5: 21], *богиня* «демонічна істота, яка живе в лісі й підмінює новонароджених дітей» [26: 30], *дівчата* «лісниці, русалки» [4: 24], *княгиня* «літавиця» [5: 21], *лоскотарка* «міфічна істота, яка спокушає чоловіків» [26: 30], *повія* «мавка» [26: 30], *посестра* «нявка» [4: 39]; рідше *міфоантропоніми*, напр.: *баба* «знахарка, ворожка» [7: 19], *брехачка* «жінка, яка говорить неправду; ворожка» [36: 48-49], *зрадниця* «лісова русалка» [4: 39], *лиходійниця* «жінка з надприродними здібностями, яка може завдавати людям шкоди» [36: 116-117], *утішальниця* «відьма, чаклунка» [23: 105].

Як видно з розглянутих груп міфонімів, кожне слово спеціалізується у позначенні істоти чи особи жіночої статі за надприродними, природними чи напівприродними ознаками. І все ж між ними простежуються тісні семантичні зв'язки, що вира-

жаються переважно в синонімії, рідше в антонімії чи в інших відношеннях. Так, чимало міфологічних фемінітивів групуються за спільними значеннями, напр., за значенням «лісова дівчина, гірська русалка» – *лісна*, *лісниця*, *лісовиця*, *мавка*, *майка*, *мовка*, *малфа*, *нявка*, *дівчата*, *зрадниця*, *бідолашина*, *посестра*, *русалка*; за значенням «міфічна особа жіночої статі, яка зваблює, спокушає чоловіків» – *вітерниця*, *лоскотарка*, *літавиця*, *перелесниця*, *білотка*; за значенням «відьма, чаклунка» – *босорканя*, *брехачка*, *відьмиці*, *гнилозубиця*, *мольфарка*, *утішальниця*; за значенням «знахарка, яка лікує традиційними немедичними засобами» – *байля*, *байбірниця*, *воскарка*, *гадерка*, *знахарка*, *примівниця*, *шетуха*; за значенням «ворожка; жінка, яка передбачає майбутнє» – *віжлунка*, *віщунка*, *передбачувальниця*, *папурулька*, *провісниця*. Виділення синонімічних рядів серед міфологічних фемінітивів умовне, бо міфологічна особа чи якась казкова істота може бути носієм кількох ознак, напр., ворожка може виконувати одночасно кілька дій: передбачати майбутнє, лікувати замовляннями, творити зло. Через це можна простежити вплетення в синонімічні відношення й антонімічних зв'язків, напр.: *байльниця* – *лиходійниця*, *знахарка* – *чинтарка*; або родо-видових зв'язків, напр.: *чарівниця* (жінка, яка завдає людям шкоди) – *віддойниця*, *флякорниця*, *чаклунка*, *чародійниця*, *чередінниця*, *чинаторка*. А більш точного значення аналізованим фемінітивам надають слова-конкретизатори до них, напр.: *ворожка-примівка* «ворожка, яка лікує замовляннями» [4: 50], *лісна-бісиця* «міфічна лісова жінка, чортиця» [4: 24], *нявка-повітруля* «міфічна лісова й гірська дівчина, яка спокушає чоловіків» [4: 36].

За словотвірними ознаками зазначені фемінітиви є в основному похідними словами. Співвіднесення їх з відповідними мотивувальними словами дає можливість виділити твірну базу міфологічних фемінітивів, їх словотвірні засоби, способи деривації. Як відзначалося, основну твірну базу для гуцульських міфонімів становлять назви осіб чоловічого роду, невеликою мірою фемінітиви, дієслова, прикметники, словосполучення. А оскільки назви жінок творяться переважно від назв чоловіків шляхом приєднання до маскулінативів фемінітивних словотвірних формантів, то визначальними словотвірними морфемами в деривації фемінітивів виступають суфікси. З урахуванням твірної бази і словотвірних засобів можна виділити морфологічний, лексико-семантичний і морфолого-синтаксичний способи творення дериватів.

Морфологічний спосіб творення міфонімів представляє в основному суфіксація, а суфіксацію – деривати з різними словотвірними засобами, зокрема із суфіксами *-к-а* (*босорка*, *відьмачка*, *віжлунка*, *віщунка*, *вовкунка*, *ворожка*, *воскарка*, *гадерка*, *знахарка*, *мольфарка*, *русалка*, *чаклунка*, *чинаторка*), *-иц-я* (*бісиця*, *відьмиці*, *вовкуниці*, *лісовиця*, *літавиця*, *опириця*, *повітрулиця*, *чортиця*), *-ниц-я* (*байбірниця*, *вітерниця*, *лісниця*, *нічниці*, *передбачувальниця*, *перелесниця*, *повірниця*, *примівниця*, *провісниця*, *флякорниця*, *чарівниця*, *чародійниця*, *чере-*

дінниця), *-іл-я* (баїля), *-ан-я* (босорканя), *-м-а* (відьма), *-очк-а* (воскарочка, русалочка), *-оньк-а* (русалонька), *-ух-а* (шетуха), *-ун-а* (мамуна), *-чих-а* (осинавчиха). Крім суфіксальних дериватів, зафіксовано поодинокі безсуфіксальні (відь), складно-суфіксальні (гнилозубиця), флексійні (мавка, нявка), префіксально-суфіксальні деривати (повітруля). До багатьох міфологічних назв жінок лексикографічні джерела подають співвідносні іменники чоловічого роду, напр.: *байльниця* – *байльник*, *босорка* – *босоркун*, *гадерка* – *гадєрь*, *мольфарка* – *мольфар*, *осинавчиха* – *осинавець*, *чароділиця* – *чародітник* [7: 20, 28, 43, 125, 141, 209], *байбірниця* – *байбірник*, *бісиця* – *біс*, *віжлунка* – *віжлун*, *віщунка* – *віщун*, *вовкунка* – *вовкун*, *знахарка* – *знахар*, *лісовиця* – *лісовик*, *мамуна* – *мамун*, *опириця* – *опир*, *чарівниця* – *чарівник*, *чередіниця* – *чередітник*, *чинтарка* – *чинтар* [36: 36, 41, 63, 70, 72, 110, 120, 142, 175, 179, 182]. А до деяких фемінітивів не виявлено паралельних маскулінативів, напр.: *брехачка*, *ворожжа*, *гнилозубиця*, *нічниця*, *нявка*, *русалка*, *шетуха* [36: 48, 81, 89, 135, 136, 163, 191]. Це зумовлено, ймовірно, тим, що в гуцульській міфології більшість ознак і дій характерні одночасно жінкам і чоловікам (*примівниця* – *примівник*), а деякі – лише жінкам (*вітрениця*, *мавка*) або чоловікам (*градівник*, *чувайстир*). Однак практично кожна назва жінки може мати співвідносний іменник чоловічого роду, а відсутність його може вказувати на його пізніше творення, маловживаність, невелике суспільне значення (*відьма* – *відьмак*, *ворожжа* – *ворожбит*, *шетуха* – *шетун*). І, навпаки, майже від кожної назви чоловіка можна утворити паралельний іменник жіночого роду, чого не спостерігається за науковими джерелами, мабуть, через вираження маскулінативами специфічних значень (*арідник* – *арідниця*, *обпаленик* – *обпалениця*).

Лексико-семантичний спосіб менш продуктивний у творенні міфологічних назв жінок, ніж морфологічний, але охоплює багато фемінітивів, що виникли внаслідок переосмислення семантики і набуття в гуцульському діалекті вторинних міфологічних значень. Семантичної деривації зазнали різні за значенням фемінітиви, але це, як правило, ті апелятиви, компоненти семантичної структури яких співвідносні з компонентами семантичної структури специфічних гуцульських міфонімів, напр.: *баба* «знахарка, ворожжа» [7: 19], *бабуся* «знахарка, ворожжа» [34: 164], *білотка* «літавиця» [5: 21], *богиня* «демонічна істота, яка живе в лісі й підмінює новонароджених дітей» [26: 30], *брехачка* «жінка, яка говорить неправду; ворожжа» [36: 48-49], *діва* «літавиця» [5: 21], *дівчата* «лісниця, русалки» [4: 24], *зрадниця* «лісова русалка» [4: 39], *княгиня* «літавиця» [5: 21], *лиходійниця* «жінка з надприродними здібностями, яка може завдавати людям шкоди» [36: 116-117], *повія* «мавка» [26: 30], *посестра* [4: 39], *утішальниця* «відьма, чаклунка» [23: 105]. А до морфолого-синтаксичного способу, зокрема субстантивзації, можна віднести лише два деривати *бідолошина* «нявка» [4: 39] і *лісна* [4: 24], що виникли шляхом переходу з розряду прикмет-

ників у розряд іменників і набули ознак апелятивів-назв жінок.

У процесі творення різними способами міфологічні назви жінок набувають певної словотвірної семантики, вступають у семантичні відношення між собою. Морфологічні деривати, мотивовані маскулінативами і фемінітивами, характеризуються модифікаційним словотвірним значенням (*віщун* – *віщунка*, *лісовик* – *лісовиця*, *осинавець* – *осинавчиха*, *воскарка* – *воскарочка*, *повітруля* – *повітрулиця*, *русалка* – *русалонька*), мотивовані дієсловами та іншими неособовими назвами – мутаційним словотвірним значенням (*баяти* – *баїля*, *брехати* – *бреха*, *макати* – *мавка*, *вітер* – *вітерниця*, *ніч* – *нічниця*), мотивовані словосполученнями, прийменниково-іменниковими сполуками – транспозиційним словотвірним значенням (*гнилі зуби* – *гнилозубиця*, *по вітру* – *повітруля*). Лексико-семантичні і морфолого-синтаксичні утворення мають мутаційне словотвірне значення, оскільки набувають у процесі деривації нового значення, порівняно з твірними словами (*зрадниця* «жінка, яка зраджує» – *зрадниця* «лісова русалка», *утішальниця* «жінка, яка розраджує, втішає когось» – *утішальниця* «відьма, чаклунка», *лісна* «ознака за відношенням до лісу» – *лісна* «міфічна особа у вигляді дівчини, яка змінює зовнішність і являється чоловікам»). Частими є випадки словотвірної синонімії фемінітивів, яка зумовлюється формуванням іменників-назв жінок переважно морфологічним способом за допомогою різних словотвірних засобів і співвідношенням їх з однією і тією ж твірною основою, напр.: *босорка*, *босорканя*; *відьма*, *відьмиця*, *відьмачка*; *вовкунка*, *вовкунця*; *лісна*, *лісниця*, *лісовиця*; *мавка*, *майка*, *малфа*, *мовка*; *повітруля*, *повітрулиця*; *русалка*, *русалонька*, *русалочка*; *чинтарка*, *чинтарка*.

Розглянуті міфологічні назви жінок належать до регіонально орієнтованих номінативних одиниць, що міцно вкорінилися у місцевому народному світосприйнятті. І хоч вони відображають специфіку гуцульського діалекту, зафіксовані в наукових працях, усе ж є надбанням більше всього усної народної творчості (легенд, казок, байок), а не сфери активного слововживання [14: 103]. На сучасному етапі з виділених семантичних груп фемінітивів поодинокі демономіфони вживаються у фольклорі (*осинавчиха*, *чортиха*), а в діалектному розмовному мовленні – рідко і переважно в переносних значеннях (*бісиця* «сварлива жінка», *чортиця* «про жінку, одягнену в чорне»). Некроміфоніми, що кількісно переважають демономіфоніми, поширені більшою мірою в розмовно-побутовому мовленні, але також є рідковживаними в гуцульському діалекті і відображають давні вірування горян в надприродні духи, істоти. Міфоантропоніми використовуються найбільше, порівняно з іншими групами фемінітивів, в загальному щоденному мовленні гуцулів і відображають різні надприродні дії осіб жіночої статі, що сьогодні є не тільки відгуком минулого, а й поширеним природним явищем. Загалом можна вважати, що магічний зміст розглянутих міфонімів спрямований на отримання допомо-

ги, розради, підтримки, протистояння злу, відвернення різних духів, боротьбу з нечистими силами. Для збереження й відтворення гуцульського діалектного мовлення, для збагачення літературної мови різними художніми образами чимало таких міфологічних назв жінок увійшли до лексики сучасної української літературної мови і побутують сьогодні переважно в художньому й розмовному стилях української мови.

Аналіз гуцульських міфонімів зі значенням особи жіночої статі дав можливість окреслити їх

як окрему мікросистему в складі фемінітивної системи української мови. Ця мікросистема має власну історію, що бере початок в дописемний період і поступово обростає новими елементами у процесі розвитку української мови. Еволюція спричинила формування специфічних семантичних, словотвірних, стилістичних особливостей гуцулізмів. А глибоке вкорінення в життя гуцулів давніх звичаїв, вірувань, традицій створило перспективи цій мікросистемі на тривале використання і поступове входження до загальнолітературного вжитку.

Література

1. Бабич Н. Традиційні магічні іменування гуцульського світу II пол. XIX – поч. XX ст. і подій у ньому (за Р. Ф. Кайндлем) / Надія Бабич // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича: зб. наук. праць. Вип. 428–429: Слов'янська філологія / [наук. ред. Бунчук Б. І.]. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 38–42.
2. Брус М. П. Гуцульські фемінітиви: семантика і структура / Марія Брус // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. – Вип. XXV–XXVI. – С. 67–72.
3. Брус М. П. Становлення лінгвальної категорії жіночості / Марія Брус // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – Вип. XI–XII. – С. 39–48.
4. Влад М. М. Стрітенне: книжка гуцул. звичаїв і вірувань / Марія Влад; ред. П. Л. Швець. – К.: Вид-во «Укр. письменник», 1992. – 224 с.
5. Герасим'юк В. Д. Діти трепети: поезії / Василь Герасим'юк. – К.: Вид-во «Молодь», 1991. – 128 с.
6. Голянич М. Специфіка лексики вірувань гуцулів / М. Голянич // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 р. / Ред. кол.: П. Арсенич, Л. Вардзарук, В. Грабовецький, В. Кононенко (голова редкол.) та ін. – Івано-Франківськ–Коломия: Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1994. – С. 110–111.
7. Гуцульські говірки: короткий словник / відповід. ред. Я. Закревська; уклад.: Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська, В. Зеленчук, Н. Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 232 с.
8. Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [ред. кол.: Я. Закревська (відп. ред.), П. Гриценко, Л. Коць-Григурок та ін.]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 368 с.
9. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження / [Ред. кол.: Ю. Г. Гошко (відпов. ред.), П. М. Жолтовський, Р. Ф. Кирчів, М. І. Моздир, Р. В. Захарчук-Чугай]. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 45–56.
10. Гуцульщина: лінгвістичні етюди / АН України. Інститут суспільних наук; ред. кол.: Я. Закревська (відп. ред.), У. Єдлінська, Р. Керста, В. Черняк. – К.: Наук. думка, 1991. – 308 с.
11. Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 р. / Ред. кол.: П. Арсенич, Л. Вардзарук, В. Грабовецький, В. Кононенко (голова редкол.) та ін. – Івано-Франківськ–Коломия: Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1994. – 176 с.
12. Гуцуляк О. Трагування міфологічних істот у світогляді гуцулів / О. Гуцуляк // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 р. / Ред. кол.: П. Арсенич, Л. Вардзарук, В. Грабовецький, В. Кононенко (голова редкол.) та ін. – Івано-Франківськ–Коломия: Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1994. – С. 46–47.
13. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1982 – 1982. – Т. I. – 631 с.; 1985. – Т. II. – 570 с.; 1989. – Т. III. – 549 с.; 2004. – Т. IV. – 656 с.; 2006. – Т. V. – 704 с.
14. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект: монографія / В. В. Грещук, В. І. Кононенко, М. П. Лесюк, М. І. Паньків, М. Д. Романюк, С. І. Хороб та ін. – Київ–Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – С. 16–22, 56–58, 79–96.
15. Жилко Ф. Т. Нарис з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – вид. друге (перероблене). – К.: Рад. школа, 1966. – С. 225–230.
16. Іваничук Р. Вогненні стовпи. Романний триптих. – Львів: Літопис, 2002. – 432 с.
17. Історичний словник українського язика / під ред. Є. Тимченка. – Київ–Харків, 1930–1932. – Мюнхен, 1985. – Т. 1. – 947 с.

18. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова / Б. В. Кобилянський. – К.: Радян. школа, 1960. – 276 с.
19. Ковалик І. І. Взаємодія української літературної мови і територіальних діалектів у іменниковому словотворі / І. І. Ковалик // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами: зб. наук. праць / ред. кол.: М. А. Жовтобрюх (відп. ред.), І. Р. Вихованець, Н. Й. Марчук, І. Г. Матвіяс, Т. В. Назарова. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 96–107.
20. Ковалик І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами / І. І. Ковалик // Питання українського мовознавства. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1962. – Кн. 5. – С. 3–34.
21. Матвіяс І. Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах / І. Г. Матвіяс // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами: зб. наук. праць / ред. кол.: М. А. Жовтобрюх (відп. ред.), І. Р. Вихованець, Н. Й. Марчук, І. Г. Матвіяс, Т. В. Назарова. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 5–31.
22. Матіос М. Нація / Марія Матіос; вид. четверте, доповнене. – Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2007. – 256 с.
23. Матіос М. Фуршет / Фуршет від Марії Матіос. – Львів: Кальварія, 2002. – 338 с.
24. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови / Микола Негрич. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).
25. Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Пузиренко Ярина Василівна. – К., 2005. – 21 с.
26. Пушик С. Повісті теперішнього часу / Степан Пушик // Київ. – 1996. – № 3–4. – С. 28–52.
27. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників із модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Семенюк Світлана Пилипівна. – Запоріжжя, 2000. – 20 с.
28. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): в 10 т. / гл. ред. Р. И. Аванесов. – М.: Русский язык, 1990. – Т. III. – 511 с. ; 2002. – Т. V. – 647 с.
29. Словарь української мови / упоряд.: Б. Грінченко. – фотомеханічне перевидання 1907–1909 рр. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I. – 494 с. ; Т. II. – 573 с. ; 1959. – Т. III. – 506 с. ; Т. IV. – 563 с.
30. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. Й. Горещкий, Л. Л. Гумецька та ін. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
31. Словник української мови XVI – I пол. XVII ст. / ред. кол.: Д. Г. Гринчишин (відп. ред.), У. Єдлінська, Я. Закревська та ін. – Львів, 1994. – Вип. 6. – 1999. – 255 с.
32. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка: репринтное издание: у 3-х томах. – М.: Книга, 1989. – Т. I. – 1420 с. + 49 с.; Т. II. – 1802 с.; Т. III. – 1684 с. + 272 с. + 13 с.
33. Українська мова. Енциклопедія / Редкол: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – 3-є вид., зі змін. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 129–130.
34. Федькович Ю. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Юрій Федькович ; ред. кол.: І. О. Дзевєрін (голова), М. П. Бажан, О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв та ін. – К.: Наук. думка, 1985. – 576 с.
35. Фекета І. І. Жіночі особові назви в українській мові. (Творення і вживання): дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Фекета І. І. – Ужгород, 1968. – 369 с.
36. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник / Наталя Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 216 с.
37. Хобзей Н. Міфологічна лексика Гуцульщини / Н. Хобзей // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17–18 серпня 1993 р. / Ред. кол.: П. Арсенич, Л. Вардзарук, В. Грабовецький, В. Кононенко (голова редкол.) та ін. – Івано-Франківськ–Коломия: Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1994. – С. 118–119.

Брус Марія Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.